

ЛІКВІДАЦІЙНА ПРОЦЕДУРА У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО

LIQUIDATION PROCEDURE IN A BANKRUPTCY CASE

Дутка В.В., к.ю.н.,
суддя*Господарський суд Чернівецької області*

Ліквідаційна процедура у справі про банкрутство є свого роду «кульмінацією» усієї справи, під час якої кредитори намагаються по максимуму отримати від боржника, що ліквідується. Така процедура має чимало особливостей, обумовлених специфікою даної категорії справ, що обумовлює необхідність проведення їх дослідження.

У статті автором проведено дослідження ліквідаційної процедури у справі про банкрутство. Метою статті є з'ясування сутності та змісту ліквідаційної процедури у справі про банкрутство, аналіз судової практики господарських судів в частині актуальних питань, що виникають під час здійснення ліквідації банкрута.

Автором наголошено, що крім ліквідації у процедурі банкрутства, чинне законодавство передбачає також добровільну ліквідацію, примусову ліквідацію за рішенням суду, які мають досить багато спільного з ліквідаційною процедурою у справі про банкрутство. Вибір виду ліквідаційної процедури (добровільна, примусова, через провадження у справі про банкрутство) залежить від матеріально-фінансового стану боржника – зокрема, чи достатньо у суб'єкта господарювання активів для задоволення вимог усіх кредиторів.

Проаналізовано судову практику в частині актуальних питань, що виникають під час застосування до банкрута ліквідаційної процедури, а також у частині розмежування добровільної ліквідації та ліквідації через провадження у справі про банкрутство.

За результатами проведеного дослідження автор доходить висновку, що недостатність майна боржника для задоволення вимог кредиторів зумовлює обов'язок такої юридичної особи здійснити всі необхідні дії, встановлені законом, спрямовані на відновлення платоспроможності або визнання банкрутом. У провадженні у справі про банкрутство загалом та ліквідаційній процедурі зокрема кредитори спільно «переслідують» боржника і об'єднуються задля продажу майна боржника та задоволення за рахунок виручених коштів вимог кредиторів. Хоча процедура ліквідації у більшості випадків і не дозволяє кредиторам отримати повне задоволення своїх вимог, але практика показує, що більшість справ про банкрутство завершуються саме ліквідацією.

Ключові слова: банкрутство, неплатоспроможність, ліквідація, ліквідаційна процедура, господарський суд.

The liquidation procedure in the case of bankruptcy is a kind of “culmination” of the whole case, during which creditors try to get the maximum from the debtor being liquidated. Such a procedure has many features due to the specifics of this category of cases, which necessitates their investigation.

In the article, the author conducted a study of the liquidation procedure in a bankruptcy case. The purpose of the article is to clarify the essence and content of the liquidation procedure in a bankruptcy case, to analyze the judicial practice of commercial courts in terms of topical issues that arise during liquidation of a bankrupt.

The author emphasized that in addition to liquidation in the bankruptcy procedure, the current legislation also provides for voluntary liquidation, forced liquidation by court decision, which have a lot in common with the liquidation procedure in a bankruptcy case. The choice of the type of liquidation procedure (voluntary, forced, due to bankruptcy proceedings) depends on the material and financial condition of the debtor – in particular, whether the business entity has enough assets to satisfy the demands of all creditors.

The judicial practice was analyzed in terms of topical issues that arise during the application of the liquidation procedure to a bankrupt, as well as in terms of the distinction between voluntary liquidation and liquidation due to bankruptcy proceedings.

Based on the results of the research, the author comes to the conclusion that the insufficiency of the debtor's property to meet the demands of creditors presupposes the obligation of such a legal entity to take all the necessary actions established by law, aimed at restoring solvency or declaring bankruptcy. In bankruptcy proceedings in general and liquidation proceedings in particular, creditors jointly “pursue” the debtor and unite to sell the debtor's property and satisfy creditors' claims with the proceeds. Although the liquidation procedure in most cases does not allow creditors to fully satisfy their claims, practice shows that most bankruptcy cases end with liquidation.

Key words: bankruptcy, insolvency, liquidation, liquidation procedure, economic court.

Постановка проблеми. Законодавство про банкрутство переслідує подвійну мету: відновити платоспроможність тих боржників, де це можливо, та усунути з ринку тих, для яких єдиним шляхом розрахунку з кредиторами є ліквідація та продаж всього майна. Продаж майна та ліквідація банкрута – це свого роду кульмінація всієї справи, під час якої кредитори намагаються по максимуму отримати від боржника, що ліквідується. Така процедура у справі про банкрутство має чимало особливостей, обумовлених специфікою даної категорії справ, що обумовлює необхідність проведення їх дослідження.

Стан дослідження. Актуальні питання теорії та практики застосування до неплатоспроможних суб'єктів процедур банкрутства стали предметом дослідження таких вчених, як: О. Беляєвич, О. Бірюкова, А. Бутирського, І. Бутирської, І. Вечірка, Л. Грабован, М. Гурина, В. Джуна, С. Жукова, Ю. Кабенко, Я. Левшиної, Л. Ніколенко, Б. Полякова, Р. Полякова, П. Пригузи, В. Радзивілок та інших. Проте актуальним залишається дослідження особливостей та проблемних аспектів ліквідаційної процедури у справі про банкрутство.

Тому метою даної статті є з'ясування сутності та змісту ліквідаційної процедури у справі про банкрут-

ство, аналіз судової практики господарських судів в частині актуальних питань, що виникають під час здійснення ліквідації банкрута.

Виклад основного матеріалу. Ліквідаційна процедура у цілому не є суто «банкрутським» інститутом, оскільки крім ліквідації у процедурі банкрутства, чинне законодавство передбачає також добровільну ліквідацію, примусову ліквідацію за рішенням суду, які мають досить багато спільного з ліквідаційною процедурою у справі про банкрутство. Вибір виду ліквідаційної процедури (добровільна, примусова, через провадження у справі про банкрутство) залежить від матеріально-фінансового стану боржника – зокрема, чи достатньо у суб'єкта господарювання активів для задоволення вимог усіх кредиторів.

Як відзначає С. Жуков, у судовій практиці майже відсутні випадки відкриття процедури ліквідації щодо підприємств, які ведуть господарську діяльність. Зазвичай, повна неплатоспроможність та неоплатність не передбачає здійснення господарської діяльності [1, с. 36]. Значення інституту банкрутства, ступінь його впливу на економіку неможливо охарактеризувати «одним словом», оскільки банкрутство – це складний процес, складові якого видозмінюються [2, с. 23].

Що стосується розмежування ліквідації через процедуру банкрутства та ліквідацію добровільну, то Верховний Суд у постанові від 10 травня 2023 року у справі № 905/229/21 зазначив, що припинення юридичної особи шляхом добровільної ліквідації (за рішенням її учасників) є можливим виключно у випадку достатності майна цієї особи для задоволення вимог її кредиторів (платоспроможності боржника). Протилежний стан, а саме недостатність майна боржника для задоволення вимог кредиторів, зумовлює в силу вимог ч. 3 ст. 110 Цивільного кодексу України обов'язок такої юридичної особи здійснити всі необхідні дії, встановлені законом про відновлення платоспроможності або визнання банкрутом [3].

Частина 1 ст. 6 Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ) передбачає, що відповідно до цього Кодексу щодо боржника – юридичної особи застосовуються такі судові процедури: розпорядження майном боржника; санація боржника; ліквідація банкрута [4]. При цьому Розділ IV Книги третьої КУЗПБ іменується «Ліквідаційна процедура», що свідчить про ототожнення законодавцем термінів «ліквідація» та «ліквідаційна процедура». Крім того, у науковій літературі часто зустрічається поняття «конкурсний процес», яке вживають як для позначення ліквідаційної процедури, так і для позначення всієї справи про банкрутство. Даний термін у сучасному законодавстві про банкрутство не вживається, а є більше історичним – оскільки ще за дореволюційних часів кредитори неплатоспроможного боржника «змагалися» між собою у намаганні отримати якомога більше задоволення своїх вимог. На сучасному етапі власне конкурс ми бачимо саме на стадії ліквідаційної процедури, що проявляється під час продажу майна банкрута та задоволення у порядку черговості вимог кредиторів. У науковій літературі справедливо відзначається, що за своєю суттю етап продажу майна боржника є кульмінацією конкурсного процесу, оскільки на цьому етапі стає зрозумілим, чи вистачить активів у ліквідаційній масі для задоволення майнових вимог кредиторів. Саме настання етапу реалізації майна боржника так довго очікують кредитори, поступово проходячи чисельні та довготривалі стадії конкурсного процесу [5, с. 284]. Адже, як вказують А. Бугирський та Л. Ніколенко, загалом завданням процедури банкрутства є погашення вимог кредиторів та відновлення платоспроможності боржника [6, с. 27].

Р. Поляков обґрунтовує існування принципу всеспільності у банкрутстві: «Всеспільність – це такий принцип, за яким спільність кредиторів в універсальному судовому провадженні за допомогою арбітражного керуючого та під судовим наглядом має право задовольнити відповідно до черговості та привілеїв свої заявлені та визнані судом вимоги за рахунок спільного майна, відступленого їхнім спільним боржником» [7, с. 208]. Безумовно слід погодитися з такою думкою, адже у провадженні у справі про банкрутство загалом та ліквідаційній процедурі зокрема кредитори спільно «переслідують» боржника і об'єднуються задля продажу майна боржника та задоволення за рахунок виручених коштів вимог кредиторів. Все це відбувається під пильним наглядом господарського суду, адже суд здійснює захист усіх суб'єктів права, а юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі [8, с. 253].

Професор Б. Поляков вказує, що у процедурі ліквідації немає фінансового оздоровлення, тут реалізується майно боржника. Ця процедура менш ефективна, ніж процедура санації, тому що під час реалізації майнових активів боржника кредитори отримують у 50 разів менше від їхньої балансової вартості. Водночас, продовжує вчений, ліквідація боржника – це крайній засіб отримання заборгованості та її списання у бухгалтерській звітності [9, с. 382]. Хоча процедура ліквідації у більшості випадків і не дозволяє кредиторам отримати повне задоволення своїх вимог,

але практика показує, що більшість справ про банкрутство завершуються саме ліквідацією.

Що стосується власне визначення поняття ліквідаційної процедури, то В. Богатир пропонує її визначення як останньої (заключної, кінцевої) процедури банкрутства, що проводиться на основі положень КУЗПБ з урахуванням окремих норм іншого загального і спеціального законодавства, за участі судді та учасників у справі про банкрутство, що має на меті реалізацію майна банкрута, припинення його господарської діяльності та його самого як суб'єкта господарювання зі статусом юридичної особи і максимально можливе задоволення вимог кредиторів [10, с. 184–185].

Вирішення господарським судом питання про закінчення ліквідаційної процедури та закриття провадження у справі про банкрутство – це свого роду підсумок усієї справи і на цьому етапі суд має перевірити, чи було ліквідатором вжито всіх заходів для найповнішого задоволення вимог кредиторів.

Так, Центральний апеляційний господарський суд у постанові від 20 лютого 2023 року по справі № 908/3411/21 вказав наступне. Звіт ліквідатора та ліквідаційний баланс є підсумковими документами, які підтверджують належне проведення ліквідатором всіх необхідних заходів ліквідаційної процедури, вчинення адекватних дій щодо виявлення кредиторів та активів боржника, за результатами розгляду яких суд приймає ухвалу про ліквідацію боржника та закриття провадження у справі. Таким чином, ухвала суду про затвердження звіту ліквідатора і ліквідаційного балансу є за своєю правовою природою судовим рішенням, яке підсумовує хід ліквідаційної процедури, у якому необхідно повно відобразити обставини, що мають значення для даної справи. Апеляційний господарський суд звертає увагу, що звіт ліквідатора та ліквідаційний баланс, як підсумкові документи, що подаються ліквідатором господарському суду в зв'язку з закінченням ліквідаційної процедури, не можуть бути затверджені господарським судом за відсутності доказів аналізу ліквідатором первісної бухгалтерської документації боржника, а також, за відсутності аналізу судом дій ліквідатора щодо виявлення майна банкрута, що підлягає включенню до ліквідаційної маси, а також, його дій щодо пошуку нерухомого, рухомого майна банкрута і дебіторської заборгованості (постанови Верховного Суду від 29 березня 2018 року у справі № Б-39/134-10, від 26 липня 2018 року у справі № 904/9631/15, від 27 жовтня 2020 року у справі № 28/29-6-43/212-2012, від 29 листопада 2022 року у справі № 902/839/16). Функції ліквідатора зі здійснення інвентаризації, виявлення майна банкрута і аналізу фінансово-господарського стану боржника є взаємопов'язаними та базовими для забезпечення ефективності ліквідаційної процедури, адже належне їх виконання є запорукою досягнення її основної мети – якнайповнішого задоволення вимог кредиторів, як за рахунок продажу активів банкрута, так і шляхом притягнення до солідарної та субсидіарної відповідальності керівника, засновників (учасників, акціонерів) боржника. З урахуванням наведеного, перш ніж погодитися з висновками ліквідатора за результатами ліквідаційної процедури господарський суд має перевірити повноту та обґрунтованість здійсненого арбітражним керуючим аналізу фінансово-господарського стану боржника, серед іншого, на предмет наявності ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності та інших незаконних дій у разі банкрутства [11].

Таким чином, ліквідатор у справі про банкрутство наділений чималим обсягом повноважень, кінцевою метою яких є максимальне наповнення ліквідаційної маси, і, як наслідок, – якомога більше задоволення вимог кредиторів. Варто погодитися з думкою І. Бугирської, яка вказує, що повноваження ліквідатора, спрямовані на виявлення май-

нових активів боржника, є ключовими, оскільки саме від них залежить склад ліквідаційної маси і, відповідно, задоволення вимог кредиторів [12, с. 123].

Висновки. Таким чином, вибір виду ліквідаційної процедури (добровільна, примусова, через провадження у справі про банкрутство) залежить від матеріально-фінансового стану боржника – зокрема, чи достатньо у суб'єкта господарювання активів для задоволення вимог усіх кредиторів. Недостатність майна боржника для задоволення вимог кредиторів зумовлює обов'язок такої юридичної особи здій-

снити всі необхідні дії, встановлені законом, спрямовані на відновлення платоспроможності або визнання банкрутом. У провадженні у справі про банкрутство загалом та ліквідаційній процедурі зокрема кредитори спільно «переслідують» боржника і об'єднуються задля продажу майна боржника та задоволення за рахунок виручених коштів вимог кредиторів. Хоча процедура ліквідації у більшості випадків і не дозволяє кредиторам отримати повне задоволення своїх вимог, але практика показує, що більшість справ про банкрутство завершуються саме ліквідацією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жуков С. В. Ліквідаційна процедура банкрутства юридичних осіб відповідно до кодексу України з процедур банкрутства : наук.-практ. посіб. Київ : Алерта, 2021. 292 с.
2. Бутирський А. А. Значення інституту банкрутства для економічних відносин в Україні. *Матеріали круглого столу «Перші наукові читання пам'яті академіка В. К. Мамутова»* (8 лютого 2019 р., м. Київ). 2019. С. 23–27.
3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 10 травня 2023 року у справі № 905/229/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110997954> (дата звернення: 25.12.2023).
4. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
5. Поляков Р. Б. Інститут банкрутства (неспроможності) в Україні та Німеччині: порівняльно-правове дослідження: монографія. Київ, Юрид. вид-во «Право України», 2023. 472 с.
6. Бутирський А. А., Ніколенко Л. М. Виплата винагороди арбітражному керуючому у справі про банкрутство: теоретичні і практичні проблеми. *Економіка та право*. 2021. № 2. С. 25–32.
7. Поляков Р. Б. Принцип всеспільності як основоположний (базисний) принцип відносин банкрутства (неплатоспроможності). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 202–210. URL: http://lsei.org.ua/10_2023/47.pdf (дата звернення: 25.12.2023).
8. Бутирський А. А. До проблемних питань визначення підвідомчості справ адміністративним судам. *Держава і право*. 2009. Вип. 45. С. 253–257.
9. Поляков Б. М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Ін Юре, 2011. 560 с.
10. Богатир В. К. Ліквідаційна процедура – заключна процедура у справах про банкрутство : монографія ; за ред. докт. юрид. наук, професора Б. В. Деревянка. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 210 с.
11. Постанова Центрального апеляційного господарського суду від 20 лютого 2023 року у справі № 908/3411/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109237703> (дата звернення: 25.12.2023).
12. Бутирська І. А. Повноваження ліквідатора щодо виявлення майнових активів банкрута у конкурсному процесі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Право*. 2014. Вип. 24. Т. 2. С. 120–123.